

Az Erdélyi-sziget-hegységet, amely a román szakirodalomban Nyugati-hegység néven szerepel, csupán egyetlen folyó töri át: a Sebes-Körös. A Hunyadi-medence keleti végződésénél, Körösfő határában, 680 méteres tengerszint feletti magasságban eredő patak a medencét elhagyva hirtelen meg-növekedik, mert a Vigyázó hegytömbje felől gyors folyású hegyi patakok ömlenek bele. Marótlaka és Rév között a folyó egy 45 kilométer hosszú, kanyargós, szűk völgyön át jut ki a Pannon-medencébe. E csodálatos áttörés utolsó, mintegy 4 kilométeres szakasza a Révi-szoros.

Világviszonylatban is sok olyan folyót ismerünk, amelyek hegységeket, sőt, több ezer méteres hegyláncokat törnek át. Az ilyen völgyek kialakulásának értelmezése általában a geomorfológia fogas kérdései közé tartozik. Próbáljuk rekonstruálni a Sebes-Körös völgyének kialakulási folyamatát! A folyó Marótlaka és Rév között kristályos palákban, majd mészkövekben és homokkövekben kanyarog. A szerkezeti folyamatok során keletkezett Sonkolyosi-medence elhagyása után hirtelen változik a kép: sziklatornyok, függőleges mészkőfalak, barlangnyílások és egy vizesés tesszik a völgyet festőivé. Egy felső-jura korú mészkőszirtet áttörő szurdok ez, amely a Királyerdő része.

Az áttörés kialakulását több kutató a pliocén utáni időszakra (azaz kb. 1 millió évvel ezelőttre) teszi. Tudjuk, hogy a pliocénban a sziget-hegység peremterületeit, így a Királyerdőt és a Rév-hegységet is a kiédesülő vízi Pannon-beltré borította. Ennek üledékei között találjuk azt a helyenként még ma is felfedezhető kavicstakarót, amelyet a Vigyázó felől északra lefutó folyók teregettek szét. Ebbe a puha kavics-takaróba vágódott be eredetileg – szerkezeti vonalak ál-

tal is segítve – a Sebes-Körös ősi völgye. A mélyítő erózió később a kemény vulkáni, kristályos és karbonátos kőzetekben is folytatódott. Az ilyen, kezdetben puha, aztán kemény kőzeteket is átfűrészelő folyók völgyét nevezzük epigenetikusnak. Hasonló például a Hesdát völgye is a Tordai-hasadéknál.

A Sebes-Körös völgyének mélyülése folyamán magához kapcsolt és mellékfolyóivá tett négy, a Vigyázó felől érkező vizet, a Kalotát, a Székelyjót, a Deregánt és a Jádót. Többek közt ezzel magyarázható, hogy a Sebes-Körös vízrendszere aszimmetrikus. Az áttörést kétség-telenül elősegítették a kisebb hegyközi medencék, mint a Barátkai- és a Sonkolyosi-medence.

Az ezerarcú karszt

A Királyerdő 150 millió éves mészkővonulata az előrehaladott karsztosodás formakincsét tárja elénk. Ezt a mészkövet a földtörténeti középkorból, a felső-jura időszak meleg tengeréből, a Tethysből való lerakódása óta erős szerkezeti hatások érték. Az alpi-kárpáti hegységrendszer felgyűrődése, amely a Pannon- és az Erdélyi-medence besüllyedését is hozta, nem hagyta érintetlenül az Erdélyi-sziget-hegységet sem. A szorosban járva erről minduntalan meggyőződhetünk. A völgyoldalokon vetők és gyűrődések sokaságát fedezhetjük fel, a Királyerdő karsztfennsíkján a többsorok törésvonalak mentén fejlődtek ki. A töbörök száza miatt csak bajos kerülgetéssel lehet előre jutni.

De térjünk vissza a szurdokba! Víz mentében úgy juthatunk a szorosba, hogy egy ösvényen megkerüljük a vasúti alagutat. Odalenn, hely híján kénytelenek vagyunk a vasúti töltésen haladni. Balra a Sebes-Körös medre csalogat, átellenben sötét vízi tavakat láthatunk, amelyek a vasútépítés során levágott folyómeanderek. Nemsokára feltűnik egy cukorsüveg alakú torony, Stan sziklája, majd baloldalt a szoros egyik ékessége, a vizesés.

Léte annak az édesvízi mészkőnek (mésztufa*) köszönhető, amely a szoros legnagyobb barlangjából kifolyó patak vizéből rakódott le a geológiai közelmúltban (pliocén-holocén). E patak mentén felfelé jutunk a Révi-barlang bejáratához.

A barlang felfedezése és feltárása lelkes természetjárók nevéhez fűződik. Közülük is kiemelésre kívánczik az osztrák származású Révi pályaőr, Karl Handl neve. Minden szabad idejét a szorosban töltötte, s megismerte minden zezugát.

Feltűnt neki a mostani barlangbejárat helyén fakadó bővízü karsztforrás (a Biharban a lakosság ezt „izbuc”-nak nevezi), amely mögött barlangot gyanított. Egy száraz időszak alkalmával sikerült megfigyelnie, hogy a víz felett denevérek röpködnek ki-be, majd a nyíláson vadászfegyverével belőtt. Erre erős visszhang válaszolt. Ezután már biztos volt a barlang létezése. A hír eljutott a Bihar nagy kutatójához, Czárán Gyulához, aki robbantásokat végeztetett a forrásnál, így 1903. november 10-én megnyílt a barlang. Az Erdélyi Kárpát Egyesület megépítette a menedékházat és a Körös felett átvezető első fahidat, amelynek nyoma ma is látszik.

A Révi-barlang egy hatalmas törésvonal mentén képződött, amely az erdővel borított Királyerdő karsztfennsíkján is jól látszik. A törés Tizfalu felé húzódik, itt van az Öregek-barlangjának bejárata. Már 1912-ben sikerült megbizonyítani, hogy a két barlang közt összefüggés van. A köztük levő távolság 10 kilométer, az eddig feltárt járatok hossza másfél kilométer. A két barlangot összekapcsoló patak útja eddig ismeretlen; szifonok és egy veszélyes kőfolyás akadályozták a további feltárást.

A Révi-szorosban eddig 34, zömmel kis barlangot írtak le. Ezek különböző szinteken találhatók, ami ugyancsak az epigenetikus völgyfejlődés bizonyítéka.

Általános képet a gyönyörű kilátást nyújtó Belvedere-sziklaszirt 506 méteres magasságából kaphatunk a szorusról. Egy sziklagörgeteg-lejtő aljából indulunk a Kö-

Erdély a R

rös bal oldalán. A már stabilizálódott sziklák közt felkapaszkodva elérjük a Pince-és Kecse-barlangot, amelyek után a „Hasadt kő” kilátóhoz jutunk. Ez egy pusztulófélben levő sziklatorony, amelynek szétaprózódott és legörgő darabjai gazdagítják az alanti köfelhalmozódást.

Fentebb a Devence-barlang impozáns nyílása tátong előttünk. Boltozatáról valamikor soktonnás tömbök szakadtak le, amelyek most szanaszét hevernek. A nagyszerű látványt fokozza a kék és a zöld minden árnyalatában játszó, majd a háttérben feketébe vesző ködös kép. A hatalmas boltozat szűk és vizes, pár száz méter hosszú járatban folytatódik.

A Devence-barlang fölött jutunk fel a Belvedere szirtjére, ahonnan csaknem az egész szoros kitárul előttünk. A szemközti oldalon feltűnik a „Kétszemű szikla”, alján egy tóval és a Tündérvár barlangjával.

A Királyerdő legnagyobb barlangja a Sebes-Körös Sonkolyos előtti nagy kanyarulatában nyílik. A Szelek-barlangját 1957 tavaszán fedezte fel Bagaméri Béla mérnök, a kolozsvári Amatőr Barlangkutatók Körének vezetője. Egy öreg sonkolyosi bányász, Bodea Dumitru hívta fel a figyelmét arra, hogy a mészkőfal oldalán egy repe-désen süvítve, sípolva tudunk ki a hűvös levegő. A hegynék ilyenfajta „lélegzése” csalhatatlan jele egy rejtőzködő barlangrendszer létezésének. Tudta ezt a felfedező is, aki nem kis bátorsággal elsőként préselte át magát a repedésen, megkezdve a ma is folyó feltárást. A felfedezés 10. évfordulóján az ismert já-

y kapuja: vi-szoros

**Hazai és külföldi turisták-
nak egyaránt kedvenc ki-
rándulóhelyük a Révi-szo-
ros, benne a vízesés és a
nemzetközi hírnevű bar-
lang**

(A szerző felvételei)

**A függőleges sziklafal és a
Sebes-Körös medre között
csak a vasúti pálya fér el;
közút nem vezet át a szo-
roson**

ratok hossza meghaladta a 11 kilométert. 1990 augusztusára a barlangászok túljutottak a 42. kilométeren is. Ezzel a Szelek-barlangja nemcsak az ország, hanem Európa egyik leghosszabb barlangja is.

A karsztosodás ajándéka

A Révi-szorost határoló két hegység a Réz és a Királyerdő földtani, ösföldrajzi múltja miatt az erdélyi bauxitkincs hordozójává vált. Középső-jura időszaki korallképződmények a meleg, trópusi éghajlaton karsztosodtak, lateritesedtek, amelyek eredményeként bauxit képződött. A fúrások segítségével ebben az eltemetett karsztban őt, lencsés

kifejlődésű bauxitos szintet mutattak ki, s ezeket a termelés is igazolta. Mivel a területet törésvonalak járják át, a bauxitlencsék követése komoly terepgeológiai feladat. A szállítást nehezíti a rengeteg dolina, az erdő nélküli vidékeken pedig a járhatatlan karsztmezők. A ki-termelt ércet a nagyváradi timföldgyár dolgozza fel, onnan a timföld az olteniiai Slatinára kerül.

Erdély sziklakapuja

Az a tény, hogy a Sebes-Körös völgyén halad az a vasúti fővonal, amely az Erdélyi-medencét a Pannonalfölddel, Kolozsvárt Nagyváradal összeköti, önmagá-

ért beszél. E fontos utak a völgy által felkínált valóságos folyosóban futnak. A szurdokban csak a vasút fér el, a műútnak fel kell kapaszkodnia a Király-hágóra, ahonnan serpentinek segítségével ereszkedik le a Bárodi-medencébe.

Az 1870-ben megnyitott vasútvonal építői derekas munkát végeztek. A szorosban töltéssel kellett levágni a folyókanyarulatokat, és két alagutat kellett fúrni a kemény mészkőben. A vasút megépítése előtt a Sebes-Körösön virágzott a tutajo-

zás. Tudjuk, hogy abban az időben a folyó vízhozama nagyobb, vízjárása pedig kiegyensúlyozottabb volt, mint napjainkban. Tutajokká összeállítva jutott a Dregán és a Jád völgyének fája Váradra és Csongrádra. Kolozs, Szék és Torda sóját szintén tutajokon szállították a szolnoki sópiacra. Az 1847. esztendőben közel 2000 tutaj haladt át a szoroson.

A Tündérvár-barlang előtt egy kiugró sziklapárkányon őrtorony falmaradványai látszanak. Többen, így dr. Tulogdi János professzor is úgy vélte, hogy a szoros tutajforgalmát ellenőrző építményről van szó, amelynek fegyveres finánci a fa- és sócsempészetet voltak hivatva vigyázni és megakadályozni.

Immár 120 éve a szoroson át éjjel-nappal járnak a vonatok. Az Alföld felől vonaton jövők gyönyörködhetnek a hirtelen elvonuló sziklacsoportokban. A Sebes-Körös itt búcsúzik Erdélytől, vízében százados erdők és büszke sziklák nézik magukat.

A Révi-szoros geológiai, barlangtani és növénytani rezervátum.

Ajtay Ferenc László

1587